

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Att dricka eller inte dricka – det är frågan

- en kvalitativ studie om ungdomar i Öckerö kommun

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Emma Evenholm

Handledare: Mikael Dahlberg

Abstract

Titel Att dricka eller inte dricka – det är det som är frågan
- en kvalitativ studie om ungdomar i Öckerö kommun

Författare Emma Evenholm

Datum Oktober 2007

Nyckelord ungdomar, alkohol, inställning

Syftet med studien är att söka ökad förståelse om vad det är som påverkar ungdomars syn på alkohol och narkotika och därmed deras handlande genom att beskriva och analysera ungdomars berättelser. Studiens frågeställningar är; Hur beskriver ungdomarna sin inställning till alkohol respektive narkotika, Hur beskriver ungdomarna sina föräldrars inställning till alkohol respektive narkotika, Hur beskriver ungdomarna kommunikationen om alkohol och narkotika mellan dem och deras föräldrar samt, Hur beskriver ungdomarna att föräldrarna förmedlar regler och normer kring alkohol och narkotika. En kvalitativ metod har använts och studien bygger på empiriskt material från elva intervjuer med högstadieungdomar i Öckerö kommun. Resultatet visar att ungdomar har en negativ inställning till narkotika men att inställningen till alkohol skiftar. Många ungdomar menar att det är upp till var och en om man dricker alkohol eller inte och man talar om ett eget ansvar. De flesta av de intervjuade tycker att det är acceptabelt att dricka lite alkohol men inte att berusa sig. Studien visar också att de främsta påverkande faktorerna är föräldrar och vänner och att påverkan kan vara negativ men också positiv. Vidare visar resultatet från ungdomarnas beskrivningar att kommunikationen om alkohol narkotika mellan dem och deras föräldrar förekommer mer sällan än ofta.

Tack

Jag vill tacka alla de elva ungdomar på högstadiet i kommunen som ställde upp för intervju. Tack för er medverkan, utan er hade inte denna uppsats varit genomförbar. Jag vill också rikta ett tack till de lärare på skolan som jag hade kontakt med under veckan då jag förberedde och genomförde mina intervjuer. Tack för er öppenhet och ert vänliga bemötande. Ett tack vill jag också rikta till er föräldrar som gav mig er tillåtelse till att intervjua era barn. Tack för vänligt bemötande och en positiv inställning. Jag vill även tacka drogförebyggaren i kommunen som gav mig många intressanta infallsvinklar och mycket inspiration under mitt inledande arbete. Sist men inte minst vill jag tacka min handledare för all feedback och konstruktiv kritik. Tack också för ditt tålamod och all tid du gett mig.

Göteborg i september 2007

Emma

Innehållsförteckning

Abstract.....	s. 1
Tack.....	s. 2
1. Inledning.....	s. 5
1.1. Bakgrund.....	s. 5
1.2. Syfte och problemformulering.....	s. 6
1.3. Frågeställningar.....	s. 6
2. Informanterna – en presentation.....	s. 7
3. Teoretisk referensram.....	s. 7
3.1. Symbolisk interaktionism.....	s. 7
3.2. Salutogent perspektiv.....	s. 8
3.3. Val av teorier.....	s. 9
4. Studier inom området.....	s. 9
5. Metod.....	s. 12
5.1. Val av metod.....	s. 12
5.2. Forskningsetiska frågor.....	s. 12
5.3. Intervjuer.....	s. 13
5.4. Urval.....	s. 13
5.5. Generaliserbarhet.....	s. 14
5.6. Induktion/Deduktion.....	s. 14
5.7. Analysförfarande och bearbetning.....	s. 14
6. Resultat.....	s. 15
6.1. Ungdomarnas inställning till alkohol och narkotika.....	s. 15
6.1.1. Alkohol	
6.1.2. Narkotika	
6.1.3. Påverkande faktorer	
6.1.4. Sammanfattning	
6.2. Ungdomars beskrivning av föräldrarnas inställning.....	s. 18
6.2.1. Föräldrarnas alkoholkonsumtion	
6.2.2. Tillåtelse	
6.2.3. Bjudvanor	
6.2.4. Sammanfattning	
6.3. Kommunikationen om alkohol och narkotika.....	s. 20
6.3.1. Hur mycket beskriver man att man pratar om alkohol och narkotika	
6.3.2. Föräldrarnas tydlighet	
6.3.3. Föräldrarnas motivering	
6.3.4. Sammanfattning	

6.4. Praktisk handling.....	s. 22
6.4.1. Tider	
6.4.2. Kontakt med andra föräldrar	
6.4.3. Föräldrarnas förhållande till kompisar	
6.4.4. Vaken eller inte vaken	
6.4.5. Sammanfattning	
7. Analys.....	s. 26
7.1. Ungdomarnas inställning till alkohol och narkotika.....	s. 26
7.2. Ungdomarnas beskrivning av föräldrarnas inställning.....	s. 27
7.3. Kommunikationen om alkohol och narkotika.....	s. 27
7.4. Praktisk handling.....	s. 28
8. Diskussion.....	s. 29
Litteraturförteckning.....	s. 31
Bilagor.....	s. 33

1. Inledning

”Den nuvarande alkoholkonsumtionen kan bara jämföras med svenskarnas supande på 1870-talet”. Ungefär så skrev reportern Fredrik Mellgren i en artikel i Svenska Dagbladet den 13 januari förra året. Han skriver också att sedan Sverige gick med i EU 1995 har alkoholkonsumtionen ökat med 30 procent. Men artikelns huvudrubrik handlar egentligen om att svenskarnas alkoholdrickande har börjat minska.

Statens folkhälsoinstituts undersökningar visar också på att alkoholkonsumtionen per invånare har ökat mellan åren 1998 till 2005. Men de ser också en minskning de senaste åren där den kraftiga ökningen fram till år 2000 avstannat. Inträdet i EU 1995 har gjort att vi successivt har fått anpassa oss till de bestämmelser när det gäller alkohol som finns i andra europeiska länder. Detta har gjort att tillgängligheten har ökat och skatterna sänkts. Självklart har detta också påverkat ungdomarnas alkoholkonsumtion.

2001 ställde sig 51 länder på en WHO-konferens i Sverige bakom en deklaration om ungdomar och alkohol som bland annat har som mål att skjuta upp alkoholdebuten och minska berusningsdrickandet bland ungdomar.

På nationell nivå upprättade man 2001 en handlingsplan för att förhindra en befarad ökning av alkoholkonsumtionen och alkoholskadorna i och med de nya EU-reglerna. (Socialdepartementet, 2001)

Min väg till ämnet som är föremål för den här studien började inte med stora rubriker om att svenskarna dricker mer än de gjort på hundra år, vilket egentligen är ett mycket omdiskuterat uttalande. Det började inte heller med information om en WHO-konferens, EU:s nya regler eller om Sveriges regerings handlingsplan för alkoholskador. Nej, min väg till ämnet började på en fritidsgård bland några ungdomar. Den började också med en artikel i en lokaltidning om ett intressant drogförebyggande arbete. Jag blev intresserad av att undersöka ett antal ungdomars syn på alkohol och narkotika som bor i en kommun med ett aktivt drogförebyggande arbete. Jag ville på detta sätt också försöka förstå vad det är som påverkar ungdomar till att dricka eller inte dricka alkohol.

1.1. Bakgrund

Trehundra miljoner kronor var den summa regeringen avsatte år 2001 till att genomföra en handlingsplan för att förebygga alkoholskador i Sveriges kommuner fram till 2003. Handlingsplanen innehöll bland annat ett antal delmål som man särskilt prioriterade. Dessa var:

- att ingen alkohol ska förekomma i trafiken, på arbetsplatsen eller under graviditeten
- att uppväxten ska vara alkoholfri
- att alkoholdebuten ska skjutas upp
- att berusningsdrickandet ska minska
- att det ska finnas fler alkoholfria miljöer
- att den illegala alkoholhanteringen ska undanröjas

Varje kommun fick ansvaret att utveckla ett alkoholskadeförebyggande arbete som hade tydliga mål och som samordnade olika aktörer i samhället. Kommunerna uppmanades att upprätta en alkoholpolitisk handlingsplan som skulle följas upp kontinuerligt samt uppdateras. Insatserna skulle ingå i den ordinarie verksamheten och vara långsiktiga. (Socialdepartementet, 2001)

I Öckerö kommun påbörjades därför 2002 ett projekt för att intensifiera det drogförebyggande arbetet i kommunen. De valde att prioritera vissa områden. Dessa var att revidera kommunens övergripande målsättningar för arbetet med alkohol och narkotika,

tillsätta en samordnare för kommunens drogförebyggande arbete, göra regelbundna droganeundersökningar, sträva efter ett drogfritt föreningsliv med kompetenshöjande insatser, bedriva ANT-undervisning (ANT = alkohol, narkotika, tobak), öka föräldraengagemanget, ge droginformation och anonym alkoholrådgivning samt bedriva fältarbete och tillsyn.

Kommunen anställde 2002 en drogsamordnare som nu har arbetat i cirka fem år med olika drogförebyggande insatser för ungdomar. Det mesta av hans arbete riktar sig till föräldrar. Han besöker föräldramöten och ger information och tips till föräldrar. Det anordnas föreläsningar med aktuella teman. Ett nyhetsbrev med en rapport från vuxenvandrarna och annan information skickas ut via e-post till föräldrar ungefär varannan vecka. Man når också ut med information via massmedia, har filmvisning och anordnar föräldrakurs.

Drogsamordnaren besöker också alla politiska nämnder där han presenterar arbetet och vad som händer. Genom att samarbeta med olika föreningar försöker man också påverka alkohol- och droganvändandet. Bland annat finns ett mål att alla föreningar skall skriva på en drogpolicy för sin verksamhet med syftet att föreningslivet ska bli en drogfri zon.

Varje år genomförs också en droganeundersökning på högstadieskolan i kommunen i syfte att kartlägga situationen och se om arbetet har gett något resultat.

Sedan första undersökningen 2003 har drickandet och berusningsdrickandet minskat synbart samtidigt som fler väntar med att börja dricka.

Ett av de största målen som drogförebyggaren arbetar gentemot är att få "alla överens" när det gäller det som svensk alkohollagstiftning talar om nämligen att ingen under arton år skall dricka alkohol.

I mötet med föräldrar har drogförebyggaren gett några tips som hjälp för att ha uppsikt på sitt barn. Dessa har bland annat varit att sätta tydliga gränser och se till att de följs, att säga nej med hänvisning till att barn under arton år inte ska befatta sig med tobak eller alkohol, att lära känna sitt barns kompisar och deras föräldrar (att till exempel komma överens om gemensamma utetider och göra klart att man vill att andra hör av sig angående ens barn), att ha uppsikt på var ens barn rör sig, att inte bjuda på alkohol hemma, att ha uppsikt på syskon som kan köpa ut, att ha uppsikt på sitt barskåp och garage, att vara vaken när ens barn kommer hem, att om barnet börjar dricka eller röka försvåra det så mycket man kan och till sist att man hjälper sitt barn om man hjälper andra barn.

1.2. Syfte och problemformulering

I denna studie undersöks, i en mindre kommun, en grupp ungdomar i årskurs nio som är föremål för ett aktivt drogförebyggande arbete.

Syftet med undersökningen är att söka ökad förståelse om vad det är som påverkar ungdomarnas syn på alkohol och narkotika och därmed deras handlande genom att beskriva och analysera ungdomarnas berättelser kring deras egen och sina föräldrars syn på alkohol och narkotika, hur kommunikationen om alkohol och narkotika mellan ungdomarna och föräldrarna ser ut samt hur föräldrarna förmedlar normer och regler gällande alkohol och narkotika.

1.3. Frågeställningar

För att kunna uppnå syftet har jag sökt svar på följande frågeställningar:

1. Hur beskriver ungdomarna sin inställning till alkohol respektive narkotika?
2. Hur beskriver ungdomarna sina föräldrars inställning till alkohol respektive narkotika?
3. Hur beskriver ungdomarna kommunikationen om alkohol och narkotika mellan dem och deras föräldrar?

4. Hur beskriver ungdomarna att föräldrarna förmedlar regler och normer kring alkohol och narkotika?

2. Informanterna – en presentation

Informanterna består av elva ungdomar på en högstadieskola i Öckerö kommun. Ungdomarna går i årskurs nio och är femton eller sexton år. Det förekommer en skillnad i mognad mellan de olika ungdomarna. Graderna av mognad visar sig också i synen på alkohol och narkotika. En del tycks inte ha funderat särskilt mycket på dessa frågor medan andra har mer tydliga åsikter i ämnet. En del har svårt för att sätta ord på vad de tycker. De flesta var fåordiga och det var svårt att få igång en mer samtalsliknande intervju. Jag fick ibland upprepa frågorna eller formulera om dem för att de skulle förstå vad jag menade.

Ungdomarna lever i en kommun bestående av tio öar i Göteborgs norra skärgård med drygt tolv tusen invånare. Under mandatperioden 2002 till 2006 hade socialdemokraterna tolv platser följt av moderaterna med elva platser samt kristdemokraterna tio platser.

Av befolkningen i Öckerö kommun är 89 procent förvärvsarbetande jämfört med rikets 79 procent. Arbetslösheten var i mars 2006 fyra procent jämfört med riket som hade sju procent. 29 procent av befolkningen har eftergymnasial utbildning jämfört med rikets 34 procent. Cirka 3500 personer arbetar i andra kommuner och pendlar. Medelinkomsten i Öckerö kommun var år 2004 250 000 kronor. (SCB, 2006)

Något som kan vara av vikt att nämna är också att det några dagar före intervjutillfällena inträffade en trafikolycka i kommunen. En bil körde på en berusad man i 20-årsåldern som senare avled. I några av intervjuerna nämns detta och man kan märka att dessa ungdomar har tagit intryck av händelsen.

3. Teoretisk referensram

3.1. Symbolisk interaktionism

Den symboliska interaktionismen är ett teoretiskt synsätt inom sociologin. Några av dess främsta företrädare är George Herbert Mead (1863-1931) och Herbert Blumer (1900-1987) (Payne, 2002). Den symboliska interaktionismen menar att människan är en social produkt. Med det avses att människan formas och omformas i samspel med andra människor och samhället (Angelöw & Jonsson, 1990). Samspelet utgörs av ett utbyte av symboler. Symbolerna består av de ord vi använder men också av ickeverbal kommunikation. (Giddens, 2003) Det som gör att vi kan kommunicera är att vi lägger samma betydelse i dessa ord och handlingar, det vill säga att vi tolkar dem på samma sätt (Engdahl & Larsson, 2006). Den symboliska interaktionismen menar att, till skillnad från djuren, så reagerar vi människor inte reflexmässigt på varandras handlingar utan i samspelet sker en tolkningsprocess (Meeuwisse & Swärd, 2002).

Enligt symbolisk interaktionism baseras all social interaktion på det jag talat om hittills, alltså *symbolisk kommunikation*, men också på begreppet *rollövertagande*. Ett rollövertagande sker när en person sätter sig själv i en annans ställe och tar över dennes attityder gentemot en själv. (Engdahl & Larsson, 2006) Vi övertar således andras syn på oss och gör den till vår egen (Angelöw & Jonsson, 1990) Det innebär att man skapar en distans till sig själv och betraktar sig själv utifrån. Denna process inbegriper två aspekter vilka Mead kallar "I" respektive "Me". (Engdahl & Larsson, 2006) Han menar att dessa aspekter är två komponenter av individens jag. "Me" är den del av jaget som styrs av andra, som är kontrollerande och självmedveten. "I" är den del som är nyskapande,

initiativtagande och impulsiv. Det är "I" som ger utrymme för individualitet och speciella egenskaper medan "Me" formar vår personlighet efter det som är socialt accepterat. (Meeuwisse & Swärd, 2002) När "Me" är verksamt innebär det att man intar andras attityder vilket också ger en förmåga att förstå och anpassa sig till andras önsksningar och krav. På detta sätt blir människan en social varelse som följer normer. Genom kunskapen om dessa olika komponenter i en individs jag kan vi förstå människors agerande på ett annat sätt beroende på om hon styrs av "I" eller "Me". En person som låter "I" styras av "Me" är en mycket social varelse som följer rutiner, regler och överenskommelser. På motsvarande sätt blir den person som låter sig styras av "I" en person som bryter mot regler och inte bryr sig om vad andra tycker.

Så långt har rollövertagandet beskrivits som knutet till en viss person i individens omgivning men rollövertagandet kan också generaliseras. Generaliseringen sker genom att man kategoriserar vissa handlingar som typiska för till exempel "mammor" eller "lärare". Ordet "mamma" behöver därmed inte bara gälla en viss person utan alla som handlar som en "mamma". Så småningom lär man sig att olika personer kan ha flera roller och man hanterar dessa roller på samma gång. Alla dessa roller tillsammans kallar Mead *den generaliserade andre* vilket i slutändan, menar han, är samhället. Olika varianter av den generaliserade andre kan vara till exempel "laget", "företaget" eller som nämnts ovan "samhället". (Engdahl & Larsson, 2006)

Människan ingår på detta sätt i olika *sociala världar* som kan vara både små och stora. Den sociala världen utgör ett "vi" där man identifierar sig med sina medlemmar. Varje social värld utvecklar egna sätt att kommunicera på, med speciella symboler, värderingar och normer. Människor ingår oftast i flera sociala världar samtidigt och växlar mellan dessa. Ligger de olika sociala världarnas normer och värderingar nära varandra sker denna växling oproblematiskt. Men i de fall då förväntningarna är olika hamnar människan i en konflikt. Det som avgör vilka hon följer är kvaliteten på de *sociala band* som skapas mellan människor. Kommunikationen och särskilt den känslomässiga kommunikationen i de sociala banden är av stor vikt i detta avgörande. (Skärner, 2001)

3.2. Salutogent perspektiv

Grundaren av det salutogena perspektiv är Aron Antonovsky (f. 1923). (Andersson & Andersson, 2005) Han menade att man inte ska se människor som friska eller sjuka utan istället se det som att vi rör oss på ett kontinuum mellan hälsa och ohälsa. (Antonovsky, 1991) Han menade vidare att om en individ har en hög *känsla av sammanhang* (KASAM) bidrar detta till att hälsan förbättras. (Andersson & Andersson, 2005) En känsla av sammanhang uppstår, menar Antonovsky, genom att tre olika faktorer är uppfyllda i större eller mindre utsträckning. Dessa är begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

Begriplighet skapas genom att individen kan förutsäga och förklara det som händer i dennes liv. (Starke, 2003) Förutsägbarheten kan bland annat öka genom att vardagen innehåller rutiner (Antonovsky, 1991). Ett annat begrepp som kan öka begripligheten är delaktighet, att individen känner att man kan påverka och förstå det man står inför.

Hanterbarhet skapas genom att man upplever att man har tillgång till de resurser man behöver för att möta livet och att man känner att man kan kontrollera dessa. För att öka upplevelsen av hanterbarhet kan resurser hos andra människor i ens närhet också vara betydelsefulla, så länge man känner att man har tillgång till dessa.

Meningsfullhet utgör det faktum att man upplever att de problem och krav man ställs inför är värda att engagera sig i. Denna faktor har en emotionell betydelse för individen och är precis som de andra två faktorerna en komponent för motivation. (Starke, 2003)

Det salutogena perspektivet utmärker sig genom att det riktar fokus på de faktorer i människors liv som är hälsobringande. Genom att stärka friskfaktorerna, eller skyddsfaktorerna som de också kallas, kan man minska risken att människor utvecklar till exempel sociala problem. (Andersson & Andersson, 2005) Dessa faktorer kan också definieras som faktorer som gör att människor kan leva ett bra liv och utvecklas i positiv riktning. Olika skyddsfaktorer kan till exempel minska risken för tidig alkoholdebut hos ungdomar (Sundell m.fl, 2006). Det som gör skyddsfaktorerna skyddande är att de gör banden mellan människor starkare och ger regler för hur människor ska bete sig mot varandra. När det gäller ungdomar kan en ökad samhörighet minska risken för att man "hamnar snett". (Andréasson, 2002)

Några faktorer som kan vara viktiga som skydd i ungdomstiden är att det finns klara normer och regler samt tydliga, gärna positiva, förväntningar på den unge. Vidare kan vänner vara en skyddsfaktor och faktumet att man har vänner. Vuxnas attityd, omtanke och omsorg spelar också roll liksom att man ställs inför utmaningar, som man klarar av, samt att den unge har tillgång till minst en betydelsefull annan vuxen. (Hagström, Redemo & Bergman, 1998) Faktorer som däremot innebär en risk för människans hälsa och som till exempel kan leda till att man hamnar i drogmissbruk och kriminalitet kallas för riskfaktorer (Molin, 2005) Ju fler riskfaktorer som förekommer desto större risk att man utvecklar problem i framtiden. Ibland kan en faktor både vara skydds- och riskfaktor. Exempelvis kan kamrat- och föräldrelationer vara både positiva och negativa för ungdomen. (Ander, 2005)

3.3. Val av teorier

Att koppla det empiriska materialet om ungdomarnas syn på alkohol och narkotika till symbolisk interaktionism och ett salutogent perspektiv kan motiveras med flera faktorer. Båda teorierna kan hjälpa oss att förstå hur ungdomars syn på alkohol och narkotika påverkas och formas samt hur det i sin tur påverkar deras val och handlande. Individens samspel med omgivningen och dennes relationer till andra ges stor vikt i båda teorierna och passar på så sätt också det empiriska materialet. Symbolisk interaktionism behandlar bland annat kommunikationens betydelse för hur vi formas vilket också är en central faktor i empirin. Det salutogena perspektivet innefattar begreppen frisk- och riskfaktorer som också är ett sätt att försöka förstå och förklara individers inställning och beteende. Denna teori fokuserar också på hur frisk- och riskfaktorerna kan användas förebyggande. Båda teorierna underbygger, förtydligar och kompletterar materialet som har inhämtats genom intervjuerna. Det faktum att båda teorierna ger ett positivt perspektiv på människors möjligheter och resurser har också inverkat på valet av teoretiskt angreppssätt.

4. Studier inom området

Det har varit svårt att finna studier som behandlar ämnet om förebyggande och uppsökande verksamhet inom det sociala arbetet. Detta styrks också av den senaste sammanställningen för Nationella riktlinjer som Socialstyrelsen gjort. I faktaunderlaget för denna sammanställning skriver man att: "Den genomförda litteratursökningen visar att det finns relativt få kontrollerade effektstudier vad gäller uppsökande, uppspårande och förebyggande arbete utanför områdena sjukvård och arbetsliv. Inga övergripande kunskapssammanställningar eller metaanalyser har påträffats, och antalet empiriska studier av tillräckligt hög metodologisk kvalitet bedöms vara otillräckligt för att initiera en kunskapssammanställning inom detta område." (Socialstyrelsen, Faktaunderlag till

Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård, s.267.) Jag har dock valt att inkludera andra sammanställningar av intresse för ämnet i min studie

År 2000 gjorde CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) och FHI (Statens folkhälsoinstitut) en undersökning som hette *"Svenskarna och alkoholen år 2000"*. I denna rapport beskriver de svenskarnas alkoholvanor och deras erfarenheter av narkotika och psykofarmaka. De jämför också resultaten med motsvarande undersökningar år 1996 och år 1998. Det de kommer fram till är att svenskarnas alkoholkonsumtion är relativt oförändrad sedan dessa år. De personer under 30 år som ingick i undersökningen uppgav däremot de högsta konsumtionsnivåerna när det gäller alkohol. Likaså hade nivåerna ökat bland ensamstående. På frågan om vilken typ av alkohol man föredrar svarar de yngre kvinnorna att de gärna dricker öl eller sprit. Berusningsdrickandet är vanligare bland yngre, ensamstående och de som har lägre inkomst. Studien visar också att den oregistrerade alkoholen förekommer mest bland yngre män och kvinnor. När det gäller narkotikaanvändandet visar studien på att det fortfarande är få som har denna erfarenhet men att det är fler än tidigare år. Författaren till rapporten skriver också att de undersökta faktorerna har ett starkt samband. Personer med en liberal inställning till alkohol och narkotika dricker mer och har oftare prövat narkotika.

År 2001 initierade som jag skriver tidigare regeringen en handlingsplan i syfte att förebygga alkoholskador. Handlingsplanen var planerad fram till 2003 men har sen dess fortsatt. Statens folkhälsoinstitut (FHI) fick i uppdrag att följa upp handlingsplanen vilket de har gjort. Studien heter *"Uppföljning av den nationella handlingsplanen för att förebygga alkoholskador 2001 – 2005"*.

Uppföljningen visar att utvecklingen när det gäller alkohol varit negativ under dessa år. Särskilt de första åren, 2001 - 2003, präglades av kraftigt ökad alkoholkonsumtion. Mot slutet av perioden, 2004 - 2005 stabiliserades dock alkoholkonsumtionen. Ungdomsdrickandet och berusningsdrickandet minskade till och med en aning. Under perioden blev också kommunernas förebyggande arbete mer strukturerat samt ökade i omfattning.

År 2005 handlade Barnombudsmannens årsrapport till regeringen om barns och ungas tankar om alkohol och narkotika. Den heter *"Öppna för gränser"* och den visar på flera intressanta saker. Till exempel talar Barnombudsmannen om att ungdomar vill att föräldrarna sätter gränser och att föräldrarnas värderingar väsentligt påverkar ungdomarnas inställning till alkohol och narkotika. Lena Nyberg, barnombudsman säger också att ungdomar vill känna att föräldrarna bryr sig och vill kunna prata med dem.

Att föräldrarna dricker ett par glas vin tycker ungdomarna är godtagbart men inte att föräldrar dricker sig berusade i närhet av sina barn. Alkoholvanorna hos föräldrarna påverkar nämligen också barnen enligt Nyberg.

Mindre restriktiva föräldrar leder till högre alkoholkonsumtion hos ungdomen. Av de äldre ungdomarna i undersökningen visar det sig att en femtedel konsumerar alkohol varje vecka. Orsakerna till alkoholdrickandet säger ungdomarna är att de vill vara tuffa och att det är roligt att vara full. Farligt, dumt och dåligt anser de yngre i undersökningen. Några menar dock att om man är några år äldre blir det mer acceptabelt att dricka, men bara lite och inte ofta. De äldre ungdomarna i undersökningen menar att det är var och ens ensak att dricka eller inte dricka. Att narkotika är farligt håller fler med om än att alkohol skulle vara farlig. Bruket av narkotika har minskat bland ungdomar de senaste åren och pojkarnas alkoholkonsumtion har minskat mer än flickornas visar undersökningen. Det finns också

en föreställning om att ungdomar tror att andra ungdomar dricker alkohol mer än vad de i själva verket gör.

En annan rapport som Barnombudsmannen skrivit och som berör samma ämne heter "*Drogfri tid*". I denna rapport redovisas ungdomars perspektiv på att dricka alkohol eller använda narkotika. Drogfri tid är genomförd med hjälp av enkäter. Man har undersökt 881 ungdomar i årskurs åtta och andra året på gymnasiet. Den statliga organisationen Mobilisering mot narkotika har finansierat studien.

Att alkohol är socialt accepterat är en utbredd uppfattning hos ungdomarna i studien. De säger också att de vet att det är ohälsosamt med en hög alkoholkonsumtion. På samma sätt som i den föregående rapporten menar man dock att det är var och ens ensak om man dricker eller inte dricker alkohol.

När det gäller narkotika är ungdomarna även här mycket negativa. Bland de som avstått från narkotika uppger 83 procent svarsalternativet "jag tar helt avstånd från narkotika". 77 procent menar att de inte prövar eftersom det är farligt för hälsan och varannan svarar att de låter bli eftersom narkotika är olagligt. Ytterligare orsaker till att ungdomarna inte prövat narkotika är rädslan för beroende och att de inte vill tappa kontrollen. Studien visar också att vissa ungdomar har lyssnat på föräldrarnas varningar och därför avstått.

De viktigaste förebilderna är ungdomarnas egna föräldrar menar Barnombudsmannen men studien visar också på att föräldrarnas inverkan när det gäller normer och regler avtar desto äldre ungdomen blir. Många ungdomar i studien menar också att de skulle avstå ifrån alkohol om kompisarna gjorde det.

Boken *Ungdomspsykologi* av Ann Erling och Philip Hwang (red.) talar om risk- och skyddsfaktorer i samband med utvecklandet av ett alkohol- eller narkotikamissbruk. De visar på att skydds- och riskfaktorer kan handla om den egna familjens inställning till alkohol. Ytterligare riskfaktorer som boken tar upp är bristfälliga och luddiga gränser och svagt emotionellt engagemang från föräldrarna. För att skydda ungdomar från att hamna i ett missbruk är det bästa sättet att skjuta upp rökning och alkoholdebut. Andra skyddsfaktorer menar författarna är att föräldrarna visar att de bryr sig och är intresserade av ungdomens liv. Ett engagemang från andra som till exempel skola och samhälle skulle också vara en skyddande faktor. Författarna skriver också om varför ungdomar dricker alkohol och menar att mycket beror på en social osäkerhet. När ungdomarna dricker får de självförtroende och vågar till exempel ta konflikter. De känner sig mer avslappnade och upplever sig inräknade i kamratgruppen. Författarna föreslår därför att det förebyggande arbetet borde arbeta med att stärka ungdomarnas självförtroende så att de vågar umgås och hantera situationer utan alkohol. (Erling & Hwang (red.), 2001)

För tredje året i rad gav CAN 2006 ut en rapport om andra årets gymnasieelevers drogvanor som hette "*Skolelevers drogvanor 2006*". 3800 elever ingick i undersökningen som genomfördes som anonyma gruppenkäter. Intressanta uppgifter från rapporten är till exempel att de som druckit alkohol den senaste veckan uppgick till nästan hälften av de svarande. De som intensivkonsumerade alkohol en gång i månaden eller mer var ungefär lika många. Jämför man den senaste uppgiften med 2002 - 2004 års mätningar av intensivkonsumtionen bland andra årets gymnasieungdomar var rikets genomsnittssiffra cirka 25 procent! Rapporten talar också om att de ungdomar som hade högst alkoholkonsumtion också var de som oftare testat på droger.

5. Metod

I detta kapitel redogörs för hur forskningsprocessen framskridit. Kapitlet börjar med en presentation av valet och motiveringen av metod. Ytterligare beskrivs de etiska överväganden som gjorts. Vidare redogörs för hur intervjuerna genomförts och hur urvalet gjorts. Studiens generaliserbarhet tas sedan upp. I slutet redovisas vilken ansats studien har haft samt hur analysen har genomförts.

5.1. Val av metod

Jag har valt att samla in mitt empiriska material genom den kvalitativa metoden. Detta har jag gjort eftersom det tillvägagångssätt som metoden omfattar bäst uppfyller studiens syfte. Kvale (1997) skriver att den kvalitativa metoden syftar till att inhämta beskrivningar av personens livsvärld i avsikt att sedan tolka meningen i det som beskrivits. Genom att använda den kvalitativa forskningsmetoden kommer jag nära forskningsobjektet och söker en djupare istället för en bred kunskap där fokus är riktat på att försöka förstå. (Patel & Davidson, 1994)

Som datainsamlingsmetod har jag valt intervjuer. Detta tillvägagångssätt är bra att använda vid studier som undersöker människors erfarenheter samt berör mer känsliga frågor. Det finns ytterligare fördelar med denna datainsamlingsmetod. En av dem är att svarsfrekvensen ofta blir hög. En annan är att intervjuaren har direktkontakt med den intervjuade vilket gör att man på en gång kan få bekräftat att man uppfattat saker korrekt. Detta leder till en hög validitet. Det som dock kan vara negativt och som man måste vara medveten om är den så kallade "intervjuareffekten". De intervjuades uttalanden kan på olika sätt påverkas av intervjuaren genom att man får de svar som de intervjuade tror att man önskar eller som de tror är moraliskt riktiga. (Denscombe, 2000) Ett exempel på detta från de genomförda intervjuerna kan vara att man svarar att man inte dricker alkohol alls fast sanningen är lite mer nyanserad. Samtidigt visste ingen av de intervjuade vem jag var vilket kan ha varit positivt för reliabiliteten genom att de vågade vara ärliga i sina svar.

5.2. Forskningsetiska frågor

I mina etiska hänsynstaganden har jag följt de etiska forskningsprinciper som HFSR (Humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet) utfärdat. Dessa är informationskravet, samtyckekravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Nyberg, 2000).

Alla mina informanter fick ett informationsbrev (se bilaga 1) där jag talade om vad intervjun handlade om, dess syfte, vad den skulle användas till, att jag garanterade dem anonymitet och att det självklart var helt frivilligt. Då mina informanter var under arton år krävdes det en tillåtelse från föräldrarna att genomföra intervjun. Därför skickade jag också hem ett brev till föräldrarna via barnen där jag gav samma information och bad om deras samtycke. (se bilaga 2) Där framgick att om de inte hörde av sig inom de närmaste dagarna skulle jag anta att de godtog att jag intervjuade deras barn. Intervjuerna genomfördes ganska snart därefter och innan intervjun efterfrågades om deras föräldrar fått brevet och om föräldrarna sagt att de accepterat att jag intervjuade dem. I de få fall någon inte hade lämnat brevet ringde jag hem till dem för att få ett godkännande för intervju. Det skedde också när en av de ordinarie informanterna inte ville ställa upp och en av reserverna uteblev. Två andra elever ställde istället upp frivilligt och deras föräldrar fick jag ringa i efterhand eftersom de inte hade blivit förberedda med ett brev.

I början av varje intervju talade jag om att det var helt frivilligt och att de när som helst kunde avbryta intervjun eller undvika att svara på någon fråga. Jag påpekade också att de var anonyma och att det som jag spelade in bara var för min egen användnings skull, för att

hjälpa minnet. Jag informerade också om att min uppsats kommer att finnas som offentlig handling på Göteborg universitet.

5.3. Intervjuer

Sammanlagt genomfördes elva intervjuer. Alla åtta ordinarie informanter ville ställa upp. Det som avgör hur många respondenter en forskare intervjuar bedöms av mängden information. Man måste ha tillräckligt med material för att kunna dra meningsfulla och någotsånär tillförlitliga slutsatser. (Nyberg, 2000) Då jag inte tyckte att jag hade uppnått en mättnad efter åtta intervjuer bestämde jag mig för att också intervjua reserverna som jag valt ut i respektive klass.

Intervjuerna genomfördes på ungdomarnas skola i en sal för filmvisning. Jag spelade in alla intervjuerna med hjälp av en MD-spelare vilket Svenning (2003) talar om är en bidragande faktor till ökad reliabilitet. Jag skrev sedan ordagrant ut alla intervjuerna på en pc vilket tog mig ungefär fem dagar.

Intervjuerna genomfördes utifrån en semistrukturerad frågeguide. (se bilaga 3) En frågeguide utformad på detta sätt innefattar teman som ska beröras under intervjun samt förslag till frågor. Intervjuaren är i detta läge inställd på att vara flexibel vilket innebär att ordningsföljd kan ändras och att den intervjuade får utrymme att utveckla sina resonemang. (Denscombe, 2000) För att kunna ha något att hålla mig till utformade jag intervjuguiden delvis utifrån de tips som drogförebyggaren ger till föräldrarna och delvis utifrån mina egna tankar.

Inför intervjuerna kan man genom att förbereda sig utföra pilotintervjuer. Detta ökar intervjuarens självförtroende och gör att det blir lättare att skapa en intervjusituation där respondenten känner sig trygg och där ett kreativt samspel uppstår. (Kvale, 1997) Jag utförde endast en pilotintervju men detta gjorde att jag som Nyberg (2000) talar om fick testa mina frågor så att de var förståeliga och träna min intervjuteknik. Pilotintervjun bidrog också till att jag lärde mig att hantera MD-spelaren smidigt samt gav mig en uppfattning om ungefär hur lång tid intervjun skulle ta.

Att intervjuerna genomfördes under så kort period som möjligt, det vill säga under två dagar och i en följd minskade risken att ungdomarna påverkade varandra genom att resonera kring intervjuernas innehåll. Halvorsen (1992) menar att detta kan påverka reliabiliteten positivt.

5.4. Urval

För att få tag på informanter valde jag att koncentrera mig på två av åtta befintliga niondeklasser. Anledningen till valet av två klasser var ett antagande om att variationen på svaren skulle bli större än att välja ut exempelvis en från varje klass. Att jag valde bara niondeklassare var för att de har mest erfarenhet från det drogförebyggande arbetet. Ett obundet slumpmässigt urval gjordes sedan i dessa två klasser. Ett sådant urval innebär att alla har lika stor chans att väljas och en sådan slumpmetod kan vara lottdragning (Halvorsen, 1992) Fyra i varje klass, två tjejer och två killar samt två reserver i varje klass lottades således ut. På detta sätt ville jag undvika att urvalet skulle resultera i att lärarna frågade eller valde ut de elever jag skulle intervjua. Ett sådant tillvägagångssätt kan göra att eleverna känner sig pressade att medverka samt att urvalet görs utifrån att lärarna väljer de som "ger mest" att intervjua, som är mest talföra eller framför en viss åsikt. Jag ville också så långt det var möjligt nå en viss representativitet. Detta ökade validiteten genom att jag i alla fall fick förutsättningarna att mäta det jag hade för avsikt att mäta, det vill säga inte en viss grupp av ungdomar som var särskilt stökiga eller liknande. Då tre av de förberedda reserveleverna inte medverkade blev dock urvalet när det gällde vilka som skulle ersätta dessa selektivt. Jag fick tag på två ersättare. Den ene ställde upp frivilligt och

den andre blev tillfrågad av läraren. Jag var dock noggrann med att de fick samma information och poängterade särskilt frivilligheten.

I efterhand har jag kommit på att jag skulle ha informerat ungdomarna om hur urvalet skett nämligen att det gjorts slumpmässigt och att det inte var för någon speciell anledning jag ville intervjua just dem. Detta kan ha påverkat hur utförliga svar jag fått och därmed reliabiliteten.

5.5 Generaliserbarhet

Kvale (1997) säger att ett av målen för generaliserbarhet är att försöka fastställa det typiska, det allmänna, det vanliga. Jag ville få ett resultat som skulle kunna representera högstadieungdomars syn på alkohol och narkotika som varit föremål för ett aktivt drogförebyggande arbete. Samtidigt som mina avsikter delvis varit att generalisera ville jag också nå en djupare kunskap om ett fåtal individer. För att uppfylla syftet att förstå världen som den upplevs av en särskild person, räcker det med denna enda person säger Kvale (1997). Jag kan därmed konstatera att studien lutar mer åt det exemplifierande hållet än det generaliserande. I hur hög utsträckning studien sedan är generaliserbar få läsaren och vidare forskning till sist avgöra. Ett tecken som skulle kunna tyda på att studien är generaliserbar är att det finns likheter mellan mitt empiriska resultat och de resultat som Barnombudsmannen kommit fram till i sina rapporter "Drogfri tid" och "Öppna för gränser".

5.7. Induktion/Deduktion

Två sätt finns på vilka man kan dra slutsatser, de kallas induktion och deduktion. (Thurén, 1991) Min ansats har mestadels varit induktiv genom att jag tagit min utgångspunkt i det insamlade empiriska materialet och därefter knutit detta till begrepp inom symbolisk interaktionism och det salutogena perspektivet. Halvorsen (1992) skriver att det induktiva arbetssättet innebär att "när man närmar sig en verklighet som man inte har några större kunskaper om så gör man det utan några klara hypoteser, någorlunda förutsättningslöst och med en ganska vag och oprecis problemställning" (s.78). Jag hade viss information om hur det drogförebyggande arbetet utfördes i kommunen vilket fick prägla min intervjuguide vid intervjuerna. Min problemställning var dock inte bestämd från början utan styrdes av det material jag fick till mig. Teorierna valdes sedan utifrån hur de passade min frågeställning.

5.8. Analysförfarande och bearbetning

I beskrivningen av analysförfarandet vill jag först påpeka att jag är medveten om att analysen börjar så fort forskningsprocessen kommit igång. Långt innan bearbetningen av materialet görs analyser genom olika val och beslut (Widerberg, 2002).

I min analys av intervjuerna har jag använt mig av ad-hoc. Denna intervjuanalys omfattar flera olika tekniker och angreppssätt som man när man analyserar växlar emellan. Det kan till exempel handla om att man ena stunden delar in fenomen i kategorier och andra stunden dyker djupare i ett uttalande och tolkar detta. (Kvale, 1997) Ursprungsstrukturen i min studie är utformad utifrån en, som Widerberg (2002) talar om, tematisk analys där jag ordnat mitt empiriska material i teman som också är präglade av min intervjuguide.

Efter att teman fastställts analyserade jag det empiriska materialet utifrån ett hermeneutiskt fenomenologiskt perspektiv. Att ha ett fenomenologiskt perspektiv innebär att man betraktar kunskap endast som det man har belägg för och som man kan uppfatta med sinnena, alltså verkligheten. (Payne, 2002) Fenomenologin försöker "förstå de sociala fenomenen utifrån aktörernas egna perspektiv, beskriver världen sådan den upplevs av subjekten och förutsätter att den relevanta verkligheten är vad människor uppfattar att den är" (Kvale, 1997, s.54).

Att jag också använt ett hermeneutiskt perspektiv betyder att jag sedan tolkat materialet genom läsning och omläsning. Jag har på detta sätt följt den hermeneutiska cirkeln. Detta tolkningssätt är en växling mellan delar och helhet som ger en djupare förståelse. Man läser först igenom intervjuerna och skaffar sig på detta sätt en allmän bild av materialet. Efter detta stannar man upp vid särskilda teman och speciella uttryck som man sedan utvecklar, för att sedan återvända till helheten med nytt ljus från delarna. På detta sätt fortgår den hermeneutiska cirkeln till man kommer fram till en mening som kan användas. (ibid.)

6. Resultat

Följande fyra kapitel innehåller beskrivningar från de genomförda intervjuerna och materialet presenteras i några olika teman där olika citat från intervjuerna med ungdomarna lyfts fram. Efter varje tema presenteras en sammanfattning av kapitlet.

6.1. Ungdomarnas inställning till alkohol och narkotika

Följande kapitel behandlar ungdomarnas beskrivning av sin inställning till alkohol och narkotika och vad de tror att denna kan ha påverkats av.

I denna beskrivning framkommer faktorer som endera uppfattas som negativa eller positiva. Endast negativa faktorer beskrivs dock i samband med frågan om narkotika. När det gäller inställningen till alkohol är meningarna dock delade i intervjuerna. Övervägande är dock de negativa beskrivningarna av alkohol, men det finns också exempel där en positiv inställning förekommer.

6.1.1. Alkohol

I intervjuerna framkommer att ungdomarna inte anser det vara positivt att dricka alkohol. Ungdomarna uttrycker det på sådana sätt som att; man inte ska göra det, att man är emot det och att det är onödigt. En del av ungdomarna nämner bara något av detta medan andra också hänvisar till att olyckor kan inträffa i samband med alkoholkonsumtion, att man inte bör dricka alkohol när man är under arton år samt vänta till man får köpa det själv. Det faktum att det kan bli svårt att sluta dricka nämns också:

... det är väl lätt om man testat en gång så vill man bara göra det mera och mera... för man tycker det är så kul...

Ovanstående citat beskriver också den kluvna uppfattning som kan förekomma i samband med alkohol, dels risken att man inte kan sluta dricka, men också det faktum att det kan vara roligt att dricka. Andra positiva associationer som framkommer i samtalet om alkohol är, att det kan vara roligt ibland, i samband med att man umgås med kamrater, att man dricker vid högtidliga tillfällen och att det är gott.

En tydlig skillnad som framkommer är att ungdomarna ser olika på att dricka lite alkohol och att dricka sig berusad. De flesta anser inte att det är acceptabelt att dricka så man blir berusad men flera exempel visar på att man tycker att det är acceptabelt att dricka lite:

... det är ju okay och dricka typ om man inte... ja, man behöver ju inte bli helt full och bara gå runt och så...

En annan faktor som påvisas i intervjuerna är att en del av ungdomarna talar om eget ansvar. Man menar att det är upp till var och en att bestämma om man vill dricka alkohol eller inte och att man får ta ansvar för det själv:

... samtidigt är det ju ett val man själv gör, man får ena bestämma själv vad man... om man vill dricka alkohol eller inte...

6.1.2. Narkotika

När det gäller ungdomarnas inställning till narkotika ser alla intervjuade allvarligt på användningen av detta. En av ungdomarna beskriver att hon inte skulle säga till sin kamrat att upphöra med alkoholdrickandet. Däremot skulle hon säga till kamraten eller tala med dennes föräldrar om personen i fråga brukade narkotika. Andra ungdomar uttrycker sig ytterligare på sätt som att; narkotika inte är bra, att man inte gillar det och att det är farligt:

... aldrig i mitt liv... det är helt onödigt helt enkelt... jag tycker inte om sånt...

Ovanstående citat liknar det som ett flertal ungdomar i intervjuerna uttrycker i samband med frågan om narkotika, alltså en tydligt negativ inställning.

6.1.3. Påverkande faktorer

Alkohol

När det gäller frågan om vad som har påverkat ungdomarnas inställning till alkohol eller vad de grundar denna på är det en del av ungdomarna som inte riktigt har funderat över den saken. Två aspekter är ändå framträdande i intervjuerna. Det som framkommer är att man påverkas av kompisarna:

... nä, men det är ju lite gruppsyck och det är ju lite... ja, ska vi göra det, ska vi göra så...

Ofta kanske man associerar gruppsyck till något negativt, men några av ungdomarna beskriver också att de påverkas positivt av kamraterna:

... jag skulle nog kunnat komma mycket fel om jag inte skulle haft de kompisar jag haft...

... det är väl mest att mina kompisar gör det inte så jag gör det inte heller...

Det andra tydliga svaret som framkommer är att man påverkas av hur föräldrarnas förhållningssätt och inställning till alkohol ser ut, och inte kompisarnas:

... min mamma och pappa är såna... de är emot det... så det har ena blivit så att jag gör det inte heller... De flesta kompisarna som jag har, har nån gång provat eller så men det... jag känner mig ändå inte så att jag måste, att jag vill... utan det verkar inte speciellt roande...

En annan av ungdomarna säger, som svar på frågan om vad vederbörande tror att inställningen påverkats av, att:

... det är mest föräldrarna faktiskt...

Detta citat kommer från en ungdom som dricker ibland men som beskriver att det inte handlar om berusningsdrickande. Föräldrarna till vederbörande dricker alkohol ibland.

Utifrån ungdomens beskrivning verkade föräldrarna inte vara uppenbart tydliga med att de inte vill att deras barn ska dricka. Här skulle man kunna dra slutsatsen att ungdomen påverkas både av hur föräldrarna hanterar alkoholen men också av vad de säger eller snarare inte säger. Jag upplevde en otydlighet i vederbörandes beskrivning av sin inställning och sitt förhållningssätt till alkoholen som också verkade spegla föräldrarnas förhållningssätt till sitt barn.

Narkotika

När det gäller narkotika och vad som påverkat ungdomarnas inställning till detta finns ett tunt underlag i intervjuerna eftersom man inte har någon erfarenhet av detta, samt att deras inställning till narkotika är samstämmigt negativ. Kanske är det inte heller lika aktuellt då det inte finns i de flesta ungdomarnas närhet på samma sätt som alkohol gör. I något enstaka fall kan man dra slutsatsen att ungdomen påverkats av att någon han/hon känner har någon slags erfarenhet av narkotika. Inställningen har då varit mycket negativ.

6.1.4. Sammanfattning

Det är i detta sammanhang intressant att ta upp den skillnad som finns i intervjuerna mellan inställningen till alkohol respektive narkotika. Ungdomarna anser alltså att narkotika är mycket allvarigare. Alkohol ser ungdomarna som mer accepterat att använda. Det kan bero på att narkotika är olagligt i samhället och att alkohol inte är det. När det gäller det sistnämnda är det också mer socialt accepterat och utbrett att dricka alkohol då det förekommer i många sammanhang i vårt samhälle. Kanske är alkoholen den drog som är farligast eftersom den är så socialt accepterad? Alkoholen är dessutom en inkörsport till narkotika då de flesta provar på narkotika första gången i onyktert tillstånd. (Alkoholkommittén, 2002).

Det som också kan vara intressant att fundera på är vad informanternas svar egentligen innebär när det gäller frågan om deras inställning till alkohol. Vad svarar de egentligen på? Pratar de om hur de själva förhåller sig till eller vill förhålla sig till alkohol? Andra tolkningar kan vara att ungdomarna beskriver sina föräldrars förhållningssätt eller hur de tycker att vuxna ska förhålla sig. Ett tredje alternativ kan vara hur ungdomarna tycker att ens kompisar bör förhålla sig till alkohol. Det blir en väsentlig skillnad ifall de beskriver hur de tycker att vuxnas förhållningssätt är eller bör vara eller hur en ungdoms förhållningssätt är eller bör vara. Det som framkom i mina intervjuer var att ungdomarna inte alltid pratade om sig själva. Ett exempel är de fallen då ungdomen inte själv drack men tyckte det var godtagbart att dricka måttligt. Vad formar ungdomarnas inställning till alkohol?

I intervjuerna framgår att nästan alla ungdomarna påverkas av sina föräldrar både när det gäller dryckesvanor och inställning till alkohol. Det är bara i ett fåtal fall som ungdomarna inte handlar som föräldrarna gör eller inte tycker som de.

I de fall ungdomarna beskriver att föräldrarna är emot att deras barn dricker alkohol men själva dricker ibland kan man urskilja att ungdomen också dricker alkohol men egentligen är emot det. I de fall där föräldrarna inte dricker eller endast dricker ett glas vin ibland och inte heller tycker att deras barn skulle göra det, dricker inte och tycker inte heller ungdomarna att man ska dricka. Dessa exempel skulle kunna tyda på att ungdomarna inte gör som föräldrarna säger utan som de gör men att man ändå tycker likadant som dem.

Om vi nu förutsätter att ungdomarnas inställning till alkohol också påverkas av personens egen alkoholkonsumtion kan vi se att det är vanligt att oavsett om ungdomen dricker alkohol eller inte så anser man att det är något man egentligen inte bör syssla med. Detta skulle kunna tolkas som att föräldrarnas attityder till sina tonåringars drickande påminner

ungdomarna. De hör vad deras föräldrar säger men samtidigt ser de sina föräldrar dricka. Blir detta ett dubbelt budskap för tonåringen? Kanske blir det så om föräldrarna inte gör skillnad på sitt eget drickande och sitt barns när man pratar om dessa frågor med dem.

Om vi nu ställer vad som påverkar ungdomarnas inställning jämte hur deras kompisar hanterar alkoholen kan man se att här finns ett möjligt samband. En del av informanterna beskriver att det är acceptabelt att dricka måttligt samtidigt som ungdomen beskriver att han/hon inte dricker alkohol själv. Man verkar då syfta på kompisarna.

Vad som konkret påverkar ungdomarnas negativa inställning till narkotika är svårt att säga utifrån mina intervjuer. Det man kan spekulera i ännu en gång är att det kan vara narkotikans olaglighet och dess tydliga och snabba konsekvenser. Alkohol kan drickas måttligt utan att ett beroende utvecklas vilket man inte kan med narkotika. Narkotika verkar också rent allmänt uppfattas som mer farligt och riskabelt att befatta sig med hos de flesta ungdomar vilket som jag nämnde tidigare undersökningen från CAN (2004) också tyder på.

6.2. Ungdomarnas beskrivning av föräldrarnas inställning till alkohol och narkotika

Följande kapitel behandlar ungdomarnas beskrivning av deras föräldrars inställning när det gäller att konsumera alkohol eller använda narkotika. För att bättre förstå föräldrarnas inställning handlar kapitlet också om föräldrarnas alkoholkonsumtion. Andra faktorer som kan förklara föräldrarnas inställning till alkohol och narkotika är i vilken utsträckning föräldrarna är tillåtande och hur bjudvanorna ser ut.

6.2.1. Föräldrarnas alkoholkonsumtion

Ungdomarna beskriver att merparten av föräldrarna dricker alkohol, dock varierar mängden. Några föräldrar dricker inte alkohol alls eller endast lite, till exempel ett glas vin någon gång ibland:

De kanske tar ett glas vin till måltider...

Mamma brukar inte dricka så mycket... hon typ smakar på lite vin och ibland kanske pappa tar nåt glas till maten eller så ibland...

Andra föräldrar dricker oftare och mer:

De tar vin kanske tre gånger i veckan till maten bara liksom... när de kommer hem efter jobbet...

En del dricker sig också berusade vilket följande konversation beskriver:

- Det händer väl att de tar nån öl på helgerna ibland men då blir de inte berusade eller så men ibland när de går ut så kanske de dricker lite mer och så...

- ...och så kan de bli berusade?

- Ja, ibland...det händer faktiskt...

6.2.2. Tillåtelse

Enligt ungdomarnas beskrivning vill nästan ingen av föräldrarna att ens barn dricker alkohol. Men för ett fåtal föräldrar verkar det inte vara lika angeläget att deras barn håller sig helt från alkohol. På frågan om föräldrarna skulle tillåta att ungdomen dricker alkohol svarar en av ungdomarna på följande sätt:

Bara litegrann i så fall men då vill de gärna veta det innan...

Samma person säger också att hans föräldrar skulle acceptera att han dricker alkohol med släkt och i sällskap. I övrigt verkar inte många vara tillåtande till att ens barn dricker alkohol:

Ifall jag börjar dricka nu så blir de nog väldigt arga och tycker det är dåligt och så... försöker få mig att sluta eller nåt tror jag...

Ungdomarna beskriver också olika reaktioner ifall det ändå skulle hända att man drack som även det säger något om hur tillåtande föräldrarna är:

De blir inte sura om jag kommer hem full men... det är mitt eget ansvar säger de...

Om de skulle veta det... om de skulle vara helt säkra på det... eller att de skulle träffat mig eller nånting... det är klart att de skulle tagit ett allvarligt snack med mig.

Jag tror inte de skulle bli så glada...

6.2.3. Bjudvanor

I intervjuerna framgår det att det är få föräldrar som bjuder sina barn på alkohol men att det förekommer i ett fåtal fall att man blivit bjuden eller fått smaka på någon form av alkohol.

En av ungdomarna säger till exempel på följande sätt:

... vin till exempel men det gillar jag inte faktiskt, det är inte gott faktiskt men öl fick jag ta i nyår...i nyår tog jag en starköl...

Det vanligaste svaret på frågan om det händer att man blir bjuden är ändå ett klart och tydligt nej och för flera av ungdomarna är det helt otänkbart att deras föräldrar skulle bjuda dem på alkohol.

6.2.4. Sammanfattning

Utifrån vad ungdomarna beskriver verkar det inte vara så vanligt att föräldrarna dricker stora mängder eller särskilt ofta, endast ett fåtal exempel visar på detta. Genomgående i mina intervjuer ser man däremot att vindrickandet verkar vanligt. Detta skulle man kunna förklara genom att se på den sydeuropeiska vinkultur som blivit allt mer påtaglig även hos oss uppe i Norden. Många är de Tv-program, tidningar och evenemang som har vinprovning och vintips som ett inslag.

De flesta föräldrarna tillåter inte att deras barn dricker men verkar ha olika sätt att hantera det på i praktiken. Även om de inte tycker att deras barn ska dricka kan det vara svårt att vara konsekvent och veta vad man ska säga och göra om det väl händer. En del föräldrar verkar hålla kvar vid sin fasthet och sitt beslut medan ett fåtal verkar vackla när de upptäcker att deras tonåring har druckit alkohol.

I intervjuerna kan man ana en upplevelse hos föräldrarna av uppgivenhet och att man har sänkt ambitionerna. Ungdomarna beskriver till exempel att föräldrarna talar om eget ansvar. Kanske är det så att föräldrarna inte tror att man helt kan hålla sitt barn ifrån alkohol och kanske tycker man att ett visst drickande hör till ungdomstiden?

Det finns en diskussion angående om man som förälder ska bjuda sin tonåring på alkohol eller inte. En del menar att man ska lära sitt barn att förhålla sig på ett bra sätt till alkoholen. Andra kanske inte skulle bjuda sitt barn på till exempel ett helt glas men låta dem smaka. Vissa forskare menar dock att det inte lönar sig att bjuda sitt barn på alkohol, utan snarare att de barn som blir bjudna ofta dricker mer. (Haeggman, Branting & Romelsjö, 2002) Dessutom är det sedan 2001 förbjudet enligt lag att bjuda minderåriga på alkohol (om det sker på ett sådant sätt att det med hänsyn till åldern och omständigheterna i övrigt är uppenbart olämpligt) (Socialdepartementet, 2001).

6.3. Kommunikationen om alkohol och narkotika mellan ungdomarna och föräldrarna

Följande kapitel behandlar ungdomarnas beskrivning av kommunikationen mellan dem och deras föräldrar när det gäller alkohol och narkotika. Första delen tar upp i vilken utsträckning man pratar om alkohol och narkotika. Andra delen berör tydligheten i föräldrarnas kommunikation och den tredje delen berör hur föräldrarna motiverar sina ståndpunkter angående alkohol och narkotika inför sina barn.

6.3.1. Hur mycket beskriver man att man pratar om alkohol och narkotika

Nästan alla av de intervjuade beskriver att det förekommer att de pratar hemma om alkohol och narkotika:

Ja, jag och mamma brukar prata ganska mycket om det... vi ena snackar om hur det är ute, hon undrar vilka det är som dricker ibland och så... lite sånt så... så hon har lite koll...

Hur samtalet mellan föräldrarna och ungdomen brukar se ut mer omfattande är svårt att ha en uppfattning om eftersom många av ungdomarna var rätt fåordiga. Det man dock lägger märke till är att ungdomarna beskriver att det oftast är föräldrarna som tar upp ämnet. Att de pratar om det kan till exempel innebära att föräldrarna ställer frågor och undrar saker:

...de frågar typ ibland hur folk får tag i alkohol och sånt...

... de har ju fått höra och såna grejer att mina kompisar gör det och så och då bara kollar de ena och pratar med mig och ser till så att jag inte gör likadant...

På följande sätt beskriver en annan av ungdomarna ett samtal om alkohol med sin mamma:

Hon säger väl... ja, börja inte med det nu utan vänta hellre och så tills du är redo för det och sen... det är inte kul och dricka så man är helt borta och bara svamlar runt och inte vet vad som händer...

I de fall där ungdomarna beskriver att man inte pratar om alkohol och narkotika hemma är alkoholkonsumtionen hos tonåringen näst intill obefintlig. I dessa fall anser ungdomarna inte heller att det är aktuellt att prata om det, därför saknar man det inte. En av dessa ungdomar svarar följande på frågan om de diskuterar alkohol och narkotika hemma:

Inte jättemycket för liksom... det har inte varit så mycket i min närhet liksom och inga av mina kompisar dricker liksom...

6.3.2. Föräldrarnas tydlighet

För att utveckla beskrivningen av kommunikationen mellan föräldrarna och ungdomarna kommer vi nu att se på tydligheten i kommunikationen och hur ungdomarna beskriver att de upplever denna. Frågan handlar om huruvida ungdomarna tycker att föräldrarna är tydliga eller tillräckligt tydliga med vad de tycker om alkohol och narkotika samt hur de vill att ungdomarna ska förhålla sig till detta. Alla ungdomarna beskriver, trots att vissa samtidigt berättar att man inte pratar alls om dessa frågor eller bara en aning, att man anser att föräldrarna är tydliga och att de vet vad deras föräldrar tycker:

Det är bra som det är... det är det faktiskt... jag vet vad de tycker och sånt där så...

Ett par stycken svarar ja, men ett tveksamt ja. Detta förklarar man på följande sätt:

... mm, ja... det tror jag nog eller ja... de har ju inte sagt så jättemycket men... jag vet ändå vad de tycker och så...

6.3.3. Föräldrarnas motivering

För att ytterligare beskriva kommunikationen mellan föräldrarna och ungdomarna fokuseras nu föräldrarnas motivering till deras ståndpunkt i ämnet alkohol. Detta kan kanske bilda en uppfattning om hur samtalen ser ut, om det exempelvis handlar om befallningar eller en diskussion. Enligt ungdomarnas beskrivningar är det väldigt tydligt att man vet vad föräldrarna tycker, antingen det är outtalat eller uttalat, men inte varför man vill att ens barn inte ska dricka. Man kan skymta anledningarna i nästan alla intervjuer men det verkar vara så att ungdomarna inte riktigt har detta klart för sig. På frågan om hur föräldrarna motiverar sin inställning nämns dock några anledningar som ungdomarna uppfattat från sina föräldrar. Ett par stycken beskriver att föräldrarna i detta sammanhang refererar till andra i deras närhet som dåliga exempel. Andra beskriver att föräldrarna talar om riskerna man utsätter sig för i samband med alkoholkonsumtionen:

... ja, det är väl ifall det händer nånting... och du vet... jag menar är man tjej och sådär...

Även konsekvenser rent fysiskt nämns som anledning. Någon nämner till exempel att föräldrarna talat om att man förlorar hjärnceller när man dricker alkohol. Andra beskrivningar av föräldrarnas motivering pekar på handlandet vid berusningsdrickande:

... att det är farligt och röka och dricka och sånt... man vet aldrig vad man gör och sånt... det är sånt de tänker...

Ja, eller de säger mycket att... man ångrar sig nog väldigt mycket och sånt också... typ vad man gör ifall man blir full...

Ett par ungdomar beskriver också att föräldrarna motiverar inställningen med att man inte tjänar någonting på att dricka och att det är onödigt helt enkelt. Ytterligare några beskriver att föräldrarna talar om vad som hänt när de själva var unga och hur föräldrarna själva upplevde det. En beskrivning av hur en förälder motiverar sitt barn till att inte dricka ser ut på följande sätt:

Nä, men mamma berättar ju hur det var när hon var ung och att det kan vara väldigt frestande och även... att man tjänar ju ingenting på det precis, det är ingenting egentligen coolt och gå runt och inte kunna vara dig själv riktigt...

Något annat som skymtar fram i intervjuerna med ungdomarna är att man beskriver att några föräldrar talar om artonårsgränsen:

... du måste vara arton...

... att man ska vänta med det tills man är arton...

6.3.4. Sammanfattning

En möjlig förklaring till att en del ungdomar beskriver att de sällan pratar om alkohol och narkotika hemma kan vara att de kanske inte tänker att man pratar på grund av att man, exempelvis, inte har några långa samtal. Huruvida det *diskuteras* kan ju också tolkas på olika sätt och passar kanske inte in i den bild som ungdomen har av sin kommunikation med föräldrarna. Till exempel svarar en del ungdomar direkt och bestämt att de inte diskuterar det samtidigt som det senare i intervjun framkommer att man pratar till viss del om dessa frågor.

När det gäller föräldrarnas tydlighet verkar det som att även om föräldrarna inte uttalat vad de tycker så vet barnen det ändå. Det verkar ligga som ett outtalat faktum att man inte vill att barnet dricker. Detta kan säkert både vara bra och dåligt. Bra på så sätt att man vet var man har varandra och att man inte behöver prata om det. Det är klart att fungerar relationen mellan barnet och föräldrarna är det väl ingen fara. Men om relationen är bristfällig och ungdomen dricker trots föräldrarnas negativa inställning kanske det inte räcker. Även om relationen är god och det mesta fungerar så vet man inte när problemen uppstår och man kan behöva kunna prata med sitt barn. Är det då inte naturligt att prata kan det bli svårt att börja göra det när problemen redan är ett faktum. Det kanske också kan upplevas negativt av tonåringen att det inte finns utrymme för diskussion och frånvaron av samtalet kan vara pressad. Samtidigt beskriver intervjuerna endast samtalen kring just alkohol och narkotika. Att man sällan pratar om dessa ämnen behöver inte betyda att man har en dålig relation. Kanske har man en rik kommunikation på andra områden som indirekt berör ämnet och som därför gör den direkta diskussionen kring alkohol och narkotika mindre nödvändig.

Resultatet från intervjuerna när det gäller huruvida föräldrarna motiverar varför man inte vill att ens barn ska dricka känns tunt. Detta kan förstås bero på att ungdomarna var fåordiga och hade svårt att sätta ord på vad det var. Men deras fåordiga svar kan också innebära att man inte riktigt har klart för sig varför föräldrarna tycker som de gör på grund av att de inte talar så mycket om detta eller är otydliga. Om det är så att föräldrarna tydligt motiverar vad de tycker är väl detta något som borde avspeglas i intervjuerna. Man kan kanske inte utesluta att föräldrarna motiverar sin inställning men man kan helt klart påstå att alla inte är tillräckligt tydliga. Vad beror då detta på? Kanske vet föräldrarna inte vad de ska säga eller så har de inga riktigt bra argument. Kanske har man inte fått det förklarat och motiverat när man själv växte upp?

6.4. Praktisk handling

Följande kapitel behandlar ungdomarnas beskrivning av hur deras föräldrar i praktisk handling sätter gränser och visar vad de anser kring ämnet alkohol och narkotika.

För att förhindra att ens barn dricker eller använder narkotika försöker föräldrar på olika sätt att kontrollera och uppfostra sitt barn. En sätt att göra det på kan vara det man säger, en annan sak kan vara vad man gör rent praktiskt. Det kan till exempel handla om att man sätter upp regler för vad som gäller i familjen. Den kanske vanligaste regeln är när man ska

vara hemma på helger och kvällar. Vi talar således om tider, som kommer att redogöras för lite närmare genom att se på hur ungdomarna beskriver att det är deras familj. Andra praktiska åtgärder som föräldrar kan använda sig av är att ha kontakt med barnens kamraters föräldrar för att ännu mer veta vad som händer bland ungdomarna. Att ha kännedom om vilka kompisar ens barn umgås med och lära känna dem samt att vara vaken när ens barn kommer hem är ytterligare faktorer som kommer att beskrivas och som en del föräldrar kanske tillämpar.

6.4.1. Tider

Enligt samtalen med ungdomarna framkommer tre kategorier när det gäller bestämmelser kring tider. Den första är de ungdomar som har fasta tider:

Ja, jag kommer hem klockan tolv varje kväll... så det är bestämda tider.

Det är samma varje gång typ... det är två som gäller för mig...

Tiderna för ungdomarna varierar och det är stor skillnad mellan de som får vara ute längst och de som ska vara hemma tidigast:

Jag ska vara hemma halv elva på helgerna och på vardagarna ska jag vara hemma tio...

Den andra kategorin är de som beskriver att de inte har några tider. I något enstaka fall framgår att man inte har det på grund av man inte är ute så mycket på helgerna och inte speciellt sent heller. Annars kan det låta på följande sätt:

...nej, jag får vara ute hur länge jag vill men två räcker för mig...

På liknande sätt beskriver också en annan av ungdomarna att det är när frågan om de har några tider och hur länge hon får vara ute berörs:

... nej, det brukar inte vara så faktiskt... men jag ska väl inte komma för sent...

I detta citat kan vi se att ungdomen upplever och beskriver att det inte finns några bestämda tider. Samtidigt tillägger hon att hon inte ska komma hem för sent vilket ändå visar på att det finns gränser och outtalade regler för vad som är för sent. Detta leder oss in på den tredje kategorin som jag har valt att kalla den flexibla gruppen. Med det menar jag att tiderna kan vara olika:

... de tycker väl att jag ska komma hem nån gång... ett... eller tolv-ett nån gång på helger...

Med flexibel menar jag också de fall där man beskriver att man ibland har tider och ibland inte beroende på om föräldrarna anser att det behövs:

... mina vänner, de bor i närheten... så där är det ju bara till och gå hem, så då brukar jag inte ha nån tid, det kanske är vissa dagar som jag får en tid då men sen när jag ska typ längre bort eller nåt så får jag en tid ibland...

De här olika grupperna är ungefär lika stora och visar på olika sätt att förhålla sig till tider. Huruvida ungdomarna kan vara med och påverka tiderna, om man till exempel kan få

komma hem en halvtimma senare beskrivs också. Av dem som har tider så alla att de kan påverka mer eller mindre:

... kanske går... men det är om jag har nån speciell anledning...

Ja, vi brukar komma överens om sakerna (tiderna) tillsammans.

6.4.2. Kontakt med andra föräldrar

Ännu en faktor som kan vara en hjälp för föräldrarna är att ha kontakt med andra föräldrar. Intervjuerna visar att det är relativt vanligt att föräldrarna har kontakt med andra föräldrar. Det handlar då oftast om några kompisars föräldrar, kanske inte allas. När jag frågar denna fråga som inte är en öppen fråga blir svaret ofta ett enkelt ja eller nej. Men ett annat svar är att man inte vet och då svarar en ungdom på följande sätt:

Det vet inte jag... det är inte så att de går och säger det till mig direkt att de har... ja, men det har de väl säkert kanske...

Något som förekommer när det gäller att ha kontakt med andra föräldrar är att föräldrarna kan bestämma gemensamma tider för barnen. Detta är något som kommer upp vid ett par tillfällen:

... mina kompisars föräldrar pratar alltid i telefon så att de alltid nästan... eller de pratar väldigt ofta... så säger de att öh... så har de kommit fram till att det är klockan två...

6.4.3. Föräldrarnas förhållande till kompisar

Nästan alla ungdomar säger att deras föräldrar känner deras kompisar, de som de brukar umgås med:

Ja, de flesta i alla fall... som jag umgås oftast med...

Ja, det brukar vara samma kompiskrets eller vad man säger...

De övriga ungdomarna säger att föräldrarna i alla fall vet vilka deras kompisar är:

De känner dem inte jättebra men de vet vilka de är och hur de är lite så...

6.4.4. Vaken eller inte vaken

Ännu en sak man som förälder kanske gör rent praktiskt är att vara vaken när ens barn har varit ute sent och kommer hem. Det visar sig att det är väldigt vanligt att åtminstone en av föräldrarna, oftast mamman, är vaken när ungdomen kommer hem:

Ja, mamma brukar vara det eller så ligger de i sängen och läser, så går jag bara in och säger god natt och så...

Det finns också exempel där föräldrarna inte är vakna men där ungdomarna beskriver att föräldrarna ändå vill att ungdomarna säger till när de är hemma:

... bara jag säger till när jag kommer hem så... de ligger och sover och så får man putta till dem...

Ett tredje alternativ är att föräldrarna är vakna ibland, att detta kan variera:

... ibland bara, pappa brukar kolla på tv ibland när jag kommer hem... och halvsova...

6.4.5. Sammanfattning

När det gäller tider och när ungdomarna ska vara hemma kan man diskutera vilket av de här alternativen som framträder som är bäst, fasta tider, inga tider eller flexibilitet. Spontant kanske man tänker att fasta tider är det bästa, men fasta tider behöver inte innebära bättre förhållanden. Det som är positivt med fasta tider är att ungdomarna och föräldrarna slipper diskussioner och parterna vet vad som gäller. Går tiderna dessutom att påverka så att de inte är rigida finns det ju ändå någon slags flexibilitet. Det negativa kan väl vara om föräldrarna krampaktigt håller fast vid tiderna även vid tillfällena då förhållandena ändras. Ett exempel kan vara när ungdomen blir äldre och därmed bör få vara ute lite längre, förutsatt att man inte redan från början har satt upp en sen tid.

Det positiva med att man inte har några tider skulle kunna innebära att man litar på sitt barn och att det ändå fungerar. En negativ bild av det kan däremot vara att det ändå inte fungerar med tider på grund av att de inte följs, att man som föräldrar har gett upp. Att det inte finns några tider kan säkert uppfattas olika också av ungdomarna, antingen att man upplever att föräldrarna litar på en eller att de inte bryr sig. Flexibilitet kan istället upplevas förvirrande eller tvärt emot praktiskt. Alkoholkommittén (2002) skriver att om man har en bra relation till sitt barn kan fasta tider vara positivt. Men om föräldrarna har problem med sitt barn blir fasta tider bara som en bestraffning, om man inte haft det tidigare, vilket inte gör saken bättre. Det kan alltså vara både positivt och negativt med fasta tider men rent generellt menar man att fasta tider är mest positivt. Att komma överens om tiderna med ungdomen är också något Alkoholkommittén (2002) rekommenderar och man menar att på så sätt tycker många ungdomar att det är lättare att komma hem i tid.

Att höra sig för med andra föräldrar är något Alkoholkommittén (2002) också rekommenderar. På detta sätt kan föräldrarna komma runt problemet med att "alla andra får" om det nu är ett problem som är aktuellt. Samtidigt visar det att föräldrarna är engagerade och det kanske kan upplevas som en trygghet för barnet. Att föräldrarna har kontakt med andra föräldrar behöver ju inte innebära att de har tagit kontakt med några de inte känner det kan ju också vara så att de redan har kontakt sen barnen var små, att de är gamla vänner eller bor grannar. Men även dessa kontakter är säkert positiva för barnen.

När det gäller att bestämma gemensamma tider för sina barn med andra föräldrar så är det ett av de tips drogforebyggaren ger de föräldrar han möter. Detta gör att det skapas en spridningseffekt där föräldrarna inte bara påverkar sitt eget barn utan också andras. Om flertalet av ett gäng ungdomar ska vara hemma halv ett blir det inget roligt för den eller dem som till exempel inte har någon tid, vilket leder till att han eller hon också går hem. Det blir ett grupptryck i positiv bemärkelse.

Att föräldrarna känner barnens kompisar eller i alla fall vet vilka de är, är vanligt. En av följderna med att föräldrarna gör detta kanske kan vara att de visar att de engagerar sig och bryr sig. Samtidigt som de lär känna barnens kompisar kommer de också närmare sina egna barn och den värld de lever i vilket de flesta föräldrar nog värdesätter.

Tanken med att vara vaken när ens barn kommer hem är nog för många föräldrar att man vill ha uppsikt på sitt barn och veta hur han/hon har haft det. Även om en del ungdomar beskriver att föräldrarna sover när barnet kommer hem finns det ändå en regel att man vill

att barnet väcker en när man är hemma. Det kanske inte alltid är så lätt att hålla sig vaken som förälder när barnet kommer hem sent. Samtidigt kan man ju reglera detta genom att komma överens med barnet om en tid som man också själv kan tänka sig vara vaken till. I en del av de fallen jag stöter på fyller denna praktiska handling en slags kontrollfunktion. En av dem jag intervjuar beskriver att hon ibland får ställa sig på ett ben när hon kommer hem. För andra verkar det bara vara en trygghet att veta att barnet kommit hem i säkert förvar, att det inte hänt något.

7. Analys

7.1. Ungdomarnas inställning till alkohol och narkotika

I stycket om ungdomarnas inställning till alkohol kan vi se att det enligt den symboliska interaktionismen skett ett så kallat rollövertagande, vilket innebär att ungdomarna tagit över någon annans attityder. Ungdomarna uttrycker att "man inte ska göra det" och att man inte bör dricka alkohol när man "är under arton år". Detta kan både vara ett rollövertagande från föräldrarna men också från samhället. Uttrycket att "man inte ska göra det" är starkt förknippat med den delen av jaget som Mead kallar "Me". I denna del av jaget styrs man av lagar och regler och av vad som är socialt accepterat (Engdahl & Larsson, 2006). På samma sätt har kanske ett rollövertagande skett när det gäller uppfattningen att det inte är acceptabelt att dricka sig berusad men att dricka lite. Detta kan till exempel vara en attityd som tagits över från föräldrar utifrån deras förhållande till alkohol eller från kompisar. Ett annat exempel från ungdomarna är där ungdomen säger att "...samtidigt är det ju ett val man själv gör, man får ena bestämma själv vad man... om man vill dricka eller inte...". Samma ungdom uttrycker också att hans föräldrar inte tillåter att han dricker alkohol. Han är också under arton år vilket innebär att han bryter mot lagen när han konsumerar alkohol. I denna situation existerar "I" starkare hos ungdomen än "Me". Att "I" styr innebär att den del av jaget styr som bryter mot regler och inte bryr sig om vad andra tycker.

Rollövertagandet verkar enligt Mead ske medvetet och är något man kan styra (Engdahl & Larsson, 2006). Samtidigt talar han om att rollövertagandet börjar redan hos små barn. I intervjuerna med ungdomarna framkommer att en del inte vet vad deras inställning till alkohol och narkotika grundar sig på. Trots detta har de flesta en klar bild av vad de anser om att dricka eller använda narkotika, dock kan de inte motivera varför. Detta skulle därför trots omedvetenheten kunna tyda på att det handlar om ett rollövertagande där man tagit över någon annans attityd. Jag skulle vilja säga att ett rollövertagande också sker omedvetet.

Andra ungdomar i intervjuerna har dock en uppfattning om varifrån de kan ha påverkats. De talar om att det är föräldrarna eller kompisarna som haft den största inverkan. Föräldrar eller kompiskretsen utgör det Skårner (2001) talar om som sociala världar. Varje person ingår i olika sociala världar som har sina egna normer och värderingar. Den sociala världen blir ett "vi" där man också identifierar sig med varandra. En del av ungdomarna i intervjuerna beskriver att deras föräldrar inte skulle tillåta att de drack alkohol samtidigt som de har kompisar som inte dricker alkohol heller. I dessa fall hamnar ungdomen inte i någon lojalitetskonflikt utan kan växla mellan de olika världarna oproblematiskt. I en annan av intervjuerna framkommer dock att ungdomen dricker alkohol, trots sina föräldrars förbud, och att det är kompisarna som påverkar detta. Den här personen har hamnat i en konflikt och det är kvaliteten på de sociala banden som skapas i de sociala världarna som avgör vem han följer. Ett exempel på motsatsen visas i citatet där det framgår att föräldrarna är emot alkoholdrickandet men att kompisarna dricker alkohol. I

detta fall har den intervjuade valt att följa föräldrarna istället för kompisarna vilket enligt teorin skulle tyda på att hennes sociala band är starkast till föräldrarna.

Enligt det salutogena perspektivet förbättras den psyksiska och fysiska hälsan om man har en "känsla av sammanhang". En av de tre faktorer som ger en "känsla av sammanhang" är begriplighet. Begriplighet innebär att man kan förutsäga och förklara det som händer en, till exempel ett sådant faktum att man blir förbjuden att dricka alkohol. (Starke, 2003) Om budskapet från föräldrarna är otydligt och varierar, skapas ingen förutsägbarhet. Om ungdomarna inte får det förklarat för sig varför de inte ska dricka alkohol och det inte förs ett samtal kring ämnet kan de inte heller förstå varför de inte ska dricka. Detta kan därmed innebära en riskfaktor.

7.2. Ungdomarnas beskrivning av föräldrarnas inställning till alkohol och narkotika

Ett tydligt exempel på hur en del av processen vid rollövertagandet går till kan vi se i citatet där en tjej beskriver vad som skulle kunna hända om hon började dricka alkohol. Hon säger att föräldrarna nog skulle bli väldigt arga och tycka att det är dåligt. Här ser vi hur ungdomen uppfattar föräldrarnas attityder och gör dem till sina egna genom att beskriva vad hon tror att de tycker. Nästa steg i rollövertagandet skulle vara att hon själv uttrycker att det är dåligt att dricka alkohol eller använda narkotika.

I ett rollövertagande tar man över någon annans attityd men jag vill påstå att det därmed inte är sagt att man handlar därefter. Som vi kan läsa i ovanstående stycke om tillåtelse är det nästan ingen av ungdomarna som beskriver att deras föräldrar tycker det är acceptabelt att deras ungdomar dricker alkohol. Det som avgör om ungdomen styrs av den övertagna attityden är om han/hon handlar i "I" eller "Me". "I" är den delen av jaget som handlar fri från normer och vad andra tycker. Men kan det istället vara så att det inte hjälper om ungdomen tagit över föräldrarnas attityder till att dricka alkohol om föräldrarna själva dricker alkohol. Ett rollövertagande handlar nämligen inte bara om ett övertagande av ord utan också av handlingar.

Rollövertagandet skulle kanske också kunna vara otydligt vilket är fallet i en annan av ungdomarnas situation. Hans beskrivning talar både om föräldrar som förbjuder och tillåter. Hans rollövertagande handlar då om precis samma sak. I intervjun skymtar en tveksamhet och en otydlighet som gör att jag inte vet vad han egentligen anser när det gäller att dricka alkohol.

Enligt det salutogena perspektivet kan otydliga regler och normer vara en riskfaktor som kan leda till att ungdomen "hamnar snett". De vuxnas attityd spelar också en stor roll som skydds- eller riskfaktor. (Hagström, Redemo & Bergman, 1998)

I resultatet behandlas också frågan om ungdomarna blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar eller inte. Haeggman, Branting & Romelsjö (2002) talar om att barn som blir bjudna ofta dricker mer. Enligt det salutogena perspektivet skulle det innebära att det är en riskfaktor att bjuda sina barn på alkohol.

7.3. Kommunikationen om alkohol och narkotika mellan ungdomarna och föräldrarna

Att koppla kapitlet om kommunikationen till teori kan göras genom att som den symboliska interaktionismen tala om kommunikationens betydelse i formandet av människan och att som Skårner (2001) talar om se på den känslomässiga kvaliteten i kommunikationen. Det sistnämnda är dock svårt att analysera då den kommunikation som beskrivs i intervjuerna mestadels är fåordigt beskriven. Vi kan se att det förekommer beskrivningar av en känslomässig kommunikation i ett par intervjuer. I dessa fall talar föräldern om farorna att dricka och vad som kan hända när man är tjej och är berusad. Beskrivningen av den känslomässiga kommunikationen handlar alltså ofta om oro från

föräldrarnas sida. I ett fåtal intervjuer kan man också skönja att det förekommer ett förtroligt samtal mellan mor och son eller mor och dotter.

Många av ungdomarna uttrycker att de vet vad föräldrarna tycker om alkohol och narkotika men att de inte brukar prata om det. Detta är ett exempel på den icke-verbala kommunikation som också präglar oss som människor. Det som gör att ungdomen i det här fallet förstår föräldern utan ord är att han/hon lägger samma betydelse i den icke-verbala kommunikationen som föräldern gör, alltså att de tolkar den på samma sätt. (Engdahl & Larsson, 2006)

Att man vet vad föräldrarna tycker kan också vara en trygghet som det salutogena perspektivet skulle kalla en skyddsfaktor. Samtidigt kan det faktum att man sällan pratar med varandra innebära en riskfaktor.

7.4. Praktisk handling

Om man ser på ungdomarnas beskrivning av sina utetider och kopplar det till det salutogena perspektivet kan man säga att det finns både risk- och skyddsfaktorer med i stort sett alla de tre kategorierna av tidsbestämmelser, alltså de som har fasta tider, de som inte har några tider alls och de som har tider ibland. Att ha fasta tider är kanske det som till synes verkar mest riktigt och som ger rutin. Rutin och förutsägbarhet ökar känslan av sammanhang och är en skyddsfaktor. Att ha fasta tider kan dock som Alkoholkommittén (2002) talar om bli en negativ sak om man inte haft det tidigare. Ungdomen uppfattar det som sagts tidigare som en bestraffning vilket enligt det salutogena perspektivet innebär en riskfaktor.

Att inte ha några bestämda tider för hemkomst på kvällar och nätter kan också vara både en risk- och en skyddsfaktor beroende på i vilket sammanhang vi talar om samt beroende på vilken relation ungdomen och föräldern har. Obefintliga utetider kan innebära som jag talat om tidigare att föräldern litar på sitt barn och ger ungdomen ett ansvar som de vet att han/hon klarar av. I detta fall kan de obefintliga tiderna vara positivt. Att ställa positiva förväntningar på den unge innebär nämligen en skyddsfaktor (Hagström, Redemo & Bergman, 1998). Obestämda tider kan samtidigt innebära en avsaknad av regler och normer som skapar otrygghet där ungdomen kanske egentligen vill ha och behöver gränser. Detta blir istället en riskfaktor som kan vara ett led i att ungdomen "hamnar snett".

Den tredje kategorin där man ibland har tider och ibland inte kan som ovan beskrivits antingen handla om en otydlighet som kan vara en riskfaktor eller en fråga om ansvarstagande som istället blir en skyddsfaktor.

En annan praktisk handling från föräldrarnas sida som påverkar deras ungdomar är det faktum att föräldrar har kontakt med ungdomens vänner. Detta kan göra att den lojalitetskonflikt som en del ungdomar lätt hamnar i där de inte vet om de ska följa sina föräldrar eller sina vänner minimeras genom att de sociala världarna närmar sig varandra.

Att föräldrarna är vakna när ungdomen kommer hem sent på kvällen kan innebära en skyddsfaktor för ungdomen genom att det kan vara ett tecken på att föräldrarna bryr sig. En annan skyddsfaktor kan vara att den unge har minst en betydelsefull annan vuxen i sin närhet (ibid.). I intervjuerna skulle denna andra vuxna kunna vara vännernas föräldrar om man vänder på det hela och ser att det inte bara är föräldern som har kontakt med en vän till barnet utan att den vännen också har kontakt med en annan vuxen än sina egna föräldrar.

8. Diskussion

Det har varit intressant att få undersöka ungdomarnas syn på alkohol och narkotika utifrån den symboliska interaktionismen och det salutogena perspektivet. Narkotikaperspektivet har dock spelat en mindre roll i arbetet. Samtidigt har perspektivet funnits med som en underliggande faktor på så sätt att alkoholen är en inkörsport till narkotika.

Resultatet visar att ungdomarnas beskrivning av sin inställning till narkotika är rakt igenom negativ. Liknande resultat finns i Barnombudsmannens rapport "Drogfri tid". Precis på samma sätt som i den andra av Barnombudsmannens rapporter som jag valt att belysa, "Öppna för gränser", säger ungdomarna bland annat att narkotika är farligt. Det finns dock i ungdomarnas beskrivning av sin inställning till alkohol vissa positiva inslag. Några intressanta faktorer när det gäller ungdomarnas beskrivningar av sin inställning till alkohol är att de talar om eget ansvar. Flera ungdomar i min studie anser således att det är upp till var och en att bestämma om man vill dricka alkohol eller inte. Något mycket intressant är att Barnombudsmannens rapporter "Öppna för gränser" och "Drogfri tid" beskriver nästan exakt likadana uttalande från ungdomarna som undersökts. Rapporternas ungdomar uttrycker att det är var och ens ensak om man dricker alkohol eller inte.

Det jag också kan se är att det är en utbredd uppfattning att man kan dricka lite alkohol men inte berusa sig. Denna uppfattning överensstämmer med Barnombudsmannens rapport "Öppna för gränser" där de undersökta ungdomarna uttalar sig om föräldrarnas alkoholkonsumtion och säger att de anser att föräldrar kan dricka lite alkohol men inte berusa sig, särskilt inte inför sina barn.

Ungdomarnas egen uppfattning om vad som påverkar deras syn på alkohol och narkotika är mycket intressant. Här framkommer nämligen beskrivningar av att de antingen påverkas av föräldrarna eller vännerna. Detta är mycket intressant och bekräftas av Skårners (2001) resonemang kring att ungdomar ingår i olika sociala världar som de på olika sätt påverkas av. Det som framkommer i resultatet är både en positiv och en negativ påverkan från vänner. Detta bekräftas av det salutogena perspektivets samtal om skydds- och riskfaktorer. Kamrat- och föräldrarrelationer kan vara både en skydds- och en riskfaktor för ungdomarna. Att man överhuvudtaget har vänner är en skyddande faktor. (Ander, 2005)

På frågan om hur ungdomarna beskriver sina föräldrars inställning till alkohol och narkotika svarar näst intill alla att föräldrarna inte tillåter att de dricker alkohol. Resultatet visar dock att en del av ungdomarna gör detta ändå. Detta är ett typiskt exempel på den symboliska interaktionismens "I" som är den del av jaget som bryter mot regler och som inte bryr sig om vad andra tycker (Engdahl & Larsson, 2006). Drogförebyggaren i kommunen menar dock att ungdomar dricker alkohol för att föräldrarna tillåter det. Detta motsäger dock både min empiri och den symboliska interaktionismens teori.

Ett tydligt svar på frågan om hur ungdomarna beskriver kommunikationen mellan ungdomarna och föräldrarna om alkohol och narkotika är att man talar mycket lite om dessa frågor. Beskrivningen av tydligheten i kommunikationen pekar också på bristfällighet på samma sätt som föräldrarnas motivering till förbudet om alkohol och narkotika. Det som är bristfälligt i tydligheten är den kommunikativa tydligheten. Flera av ungdomarna har inte hört sina föräldrar säga att de inte vill att deras barn dricker alkohol men ändå vet nästan alla ungdomar vad föräldrarna anser. Detta fenomen stöds av den symboliska interaktionismen genom att det outtalade, icke-verbala också påverkar oss genom samspelets tolkningsprocess. (Giddens, 2003)

Hur ungdomarna beskriver föräldrarnas sätt att förmedla regler och normer genom praktisk handling är skiftande. När det gäller utetider visar resultatet på att det finns tre kategorier vilka är fasta tider, obefintliga tider samt flexibla tider för hemkomst på kvällar och helger. Ungdomarnas beskrivning visar också på att de flesta föräldrar är vakna eller vill att ungdomen väcker dem när de kommer hem.

För att utveckla det drogförebyggande arbetet kan man från denna studie ta fasta på att förstärka ungdomarnas och föräldrarnas kommunikation. Detta skulle eventuellt kunna ske genom att man utvecklar samtalsgrupper för de vuxna och för ungdomarna där man får lära sig att sätta ord på det uttalade. Problem kan kanske uppstå i att det inte finns något intresse från ungdomarna för detta. Motsatt kan det bli tvärtom, att ungdomarna är positiva. Kanske saknas ett forum där ungdomar kan få möta vuxna och verkligen får tid, utrymme och någon som lyssnar på deras åsikter.

Ett annat tillvägagångssätt man kan använda sig av i det drogförebyggande arbetet är det Erling & Hwang (red.) (2002) talar om. Det handlar om att stärka ungdomarnas självförtroende utifrån att de flesta ungdomar dricker alkohol på grund av att de känner sig mer avslappnade och vågar mer när de har druckit. Detta tycker jag är en mycket viktig punkt.

Mitt resultat visar på att många av ungdomarna inte dricker, att föräldrar inte tillåter att deras barn dricker, att det förekommer att man försöker förmedla normer och regler både verbalt och genom praktisk handling. Flera av de tips som drogförebyggaren i kommunen ger föräldrarna kan vi se finns verkställda mer eller mindre i de beskrivningar som ungdomarna ger. Föräldrarna anstränger sig och handlar utifrån bästa förmåga även om vissa faktorer skulle kunna bli bättre.

Det man kan diskutera är huruvida det drogförebyggande arbetet i kommunen har gett resultat. Tydligt är att det pågår saker bland föräldrarna och ungdomarna. Beror detta på att det drogförebyggande arbetet har haft effekt eller är det så att de här frågorna alltid är aktuella för föräldrar när deras barn är i tonårsperioden? Kanske är det ett resultat av en kombination av båda dessa fenomen. Min studie visar på att det förekommer aspekter som skulle kunna bero på det drogförebyggande arbetet men studien utröner inte huruvida så är fallet eller i hur hög utsträckning. Här finns mycket att utforska och kanske kan detta vara något för framtida forskning att ta sig an. Det som också kan vara intressant för vidare forskning är en jämförelse mellan eleverna i Öckerö kommun med elever i en annan kommun eller varför inte gå ännu djupare in i vad det är som påverkar ungdomars syn på alkohol och droger. En sak kan dock konstateras; frågan är inte så enkel att det handlar om "Att dricka eller inte dricka". Varför ungdomar dricker och vad som påverkar deras syn på alkohol och narkotika är mer komplicerad än så.

Litteraturförteckning

- Alkoholkommittén (2002). *Tonårsparlören*. Stockholm: Alkoholkommittén
- Ander, B (2005). *Möten i mellanrummet*. Stockholm: Gothia
- Andersson, M & Andersson, E (2005). *Att förändra tillsammans*. i *Möten i mellanrummet*.
- Angelöw, B & Jonsson, T (1990). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Antonovsky, A (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur
- Backman, J (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur
- Denscombe, M (2000). *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur
- Engdahl, O & Larsson, B (2006). *Sociologiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Erling, A & Hwang, P (2001). *Ungdomspsykologi – utveckling och livsvillkor*. Stockholm: Natur och Kultur
- Giddens, A (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Halvorsen, K (1992). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, S (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Meeuwisse, A & Swärd, H (2003). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur
- Molin, P (2005). *Perspektiv på förebyggande arbete*. i *Möten i mellanrumme*.
- Nyberg, R (2000). *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar*. Lund: Studentlitteratur
- Patel, R & Davidson, B (1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur
- Payne, M (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur
- Statistiska Centralbyrån (2006)
- Skårner, A (2001). *Skilda världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete
- Socialdepartementet (2001). *Att förebygga alkoholskador*. Art.nr. 2001.032. Stockholm: Regeringskansliet
- Starke, M (2003). *Att bli tonåring – ett föräldraperspektiv*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete

Sundell, K, Hagquist, C, Hermansson, U, Klinteberg, B, Svensson, K & Öjehagen, A (2006). *Hur kan man minska nyrekrytering*. Rapport 17. Stockholm: Mobilisering mot narkotika.

Svenning, C (2003). *Metodboken*. Eslöv: Lorentz

Thurén, T (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB

Widerberg, K (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1

Hej!

Du har blivit utvald till att vara med i en intervju angående det drogförebyggande arbetet som bedrivs på Din skola och i kommunen. Intervjun ingår i en C-uppsats vilket innebär att den är ett examinationsarbete på Socionomprogrammet vid Göteborgs universitet. Dina svar kommer att behandlas anonymt och intervjun tar cirka 40 minuter (alltså en lektion). Självklart är din medverkan frivillig men jag hoppas du vill hänga på!

Tid och plats för intervjun kommer att meddelas genom din klasslärare.
Om du av någon anledning inte vill medverka, meddela detta till din lärare direkt.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Bilaga 2

Informationsbrev till målsmän för elever i klass X och X

Inom de närmaste dagarna kommer det att genomföras en intervju med cirka fyra elever i respektive klass angående alkohol och narkotika och det drogförebyggande arbetet som utförs i kommunen. Intervjun kommer bland annat att beröra huruvida informationen från det drogförebyggande arbetet som riktats till föräldrarna har fått genomslagskraft hos ungdomarna. Intervjun ingår i en C-uppsatsundersökning på Socionomprogrammet vid Göteborgs universitet. De uppgifter eleverna lämnar kommer att behandlas konfidentiellt. Då eleverna är under 18 år krävs ett samtycke från föräldrarna. Har du några invändningar mot att ditt barn medverkar vill vi därför att du hör av dig till någon av klasslärarna eller till mig som intervjuare snarast.

Emma Evenholm
Veronica Lundgren
Jörgen Nilsson
Helen Henriksson

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Bilaga 3

Intervjuguide

Vad är din inställning till alkohol?

- Dricker du alkohol?
- Hur ofta dricker du?
- Händer det att du dricker dig berusad?
- Hur ofta?

Vad är din inställning till narkotika?

(Vad tänker du på när du hör ordet narkotika?)

- Har du använt narkotika någon gång?

Hur har du kommit fram till din inställning när det gäller alkohol och narkotika?

- Vilka eller vad kan ha påverkat den? (ex. föräldrar, kompisar, Internet)

Vad är dina föräldrars inställning till alkohol?

- Vad är dina föräldrars inställning till att du dricker alkohol?
- Vet de om att du dricker ibland?
- Tillåter de att du dricker?
- Händer det att dina föräldrar bjuder dig på alkohol?
- Dricker de alkohol?
- Hur ofta dricker de?
- Händer det att de dricker sig berusade?
- Hur ofta?

Vad är dina föräldrars inställning till narkotika?

Diskuterar ni alkohol och narkotika hemma? Brukar ni vara överens?

Tycker du att dina föräldrar är tydliga med vad de tycker när det gäller alkohol och narkotika?

Hur motiverar de sin inställning?

Hur visar dina föräldrar i praktisk handling vad de tycker om alkohol och narkotika?

- Har ni regler? (ex. tider)
- Finns det några förbud?

- Pratar ni om dem?
- Får du vara med och diskutera dem och bestämma?
- Brukar de veta vad du gör på helger och kvällar?
- Brukar de veta var du är och med vem?
- Har de kontakt med andra föräldrar?
- Känner de dina kompisar eller vet vilka de är?
- Brukar dina föräldrar vara vakna när du kommer hem?

Är din mamma och pappa olika i vad de säger och gör?

- Vad säger/gör din pappa?
- Vad säger/gör din mamma?

(ex. talar om vad som händer och vilka faror det kan bära med sig)

Vet du om dina föräldrar tagit del av information om alkohol och narkotika från det drogförebyggande arbetet som utförs här i kommunen, t.ex. föreläsningar, föräldramöten, Lokalbladet?

Det finns en föräldrakurs (Mentor), känner du till den? Vet du om dina föräldrar går eller har gått den?

Sveriges alkohollagstiftning har ett mål att ingen under 18 år ska få tag på alkohol, har dina föräldrar pratat om detta?

Frågor?